

[0359] "HERDERS LJEAFDE TO GALATHÆA"

Oer Gysbert syn *Herders ljeafde to Galathæa* (Wurken, s. 21) is net safolle skreaun. Kalma neamt dat fers (sj. *Gysbert Japiks, In stúdzje yn dichterskip*, Dokkum 1938, s. 106) yn ien sike mei it fers, dat der yn'e *Rymlerye* op folget, to witten *Herders njue, to Pales* en forklearret koart ôfbreidzjend: "Hwet dizze fersen, ûnder it byld fen in frouminske, yn wierheit bisjonge, is de ljeafde for it lân. *Galathæa* is sinnebyldich fen bigjin ta ein, en de allegory is suver folhâlden; fen dizze ljeafde, ho great hja ek is, wirde de sinnen net yn ûnstjûr brocht". „De beide "herder"-fersen", sa wurdt ús noch trochdien, „binne hielendal Platonysk" en, hwat de datearring oanbilanget, binne der ek gjin problemen: „hja moatte skreaun wêze foar 1637, yn 'e Wytmarsumer tiid dus".

De *Herders ljeafde to Galathæa* is dus in utering fan leafde foar it fjildlibben: Galathæa simbolisearret it libben op it lân. Men kin soks ynskikke, mar dochs stiet dat wol fêst? Galathea wie dochs in sénimf, in Nereide? Mar Kalma hat miskien tocht oan in fers as Jacob Cats sines yn 'e *Spiegel van den Ouden ende Nieuwen Tijd* (ed. Amst. 1665), dat hjit: *Twee op eenen tijd te vryen Ziet men zelden wel bedyen*. Hjir is sûnder mis Galathea dyjinge, dy't it boerelibben fortsjinwurdiget. Sprekt Thetis oer de skipperij en de fiskfangst,

..... de rappe Galatéé
 Spreeckt mij van het weligh vee
 Van de beemden, van het landt
 Daer men zaeyt of boomen plandt
 Van het veld en lustigh woudt
 Daer men duyzent schapen houdt.

En sa sille der sûnder mis mear fersen west hawwe, dêr't Galathea ús as fjild- of wâldnimf of as sljochte boerefaem foarkomt; in oar foarbyld is *Liefdsversoeck van Titer aen Galathe*, dat yn P. Nootmans syn bondel *Jeugdige Minne-Spiegel* ('s-Grav. 1634) stiet. Galathea is dêr in harderinne. Mar hja wie *oarspronklik*, lykas sein is, in sênimf, de dochter fan Nereus en Doris, en sa wurdt se ús winliken yn Gysbert syn tredde strofe foarsteld, hwant dêr wurdt ús yn 't sin brocht, hoe't de dûmforeale Polypheem syn meifrijer Acis daette. Dat stik barde oan 'e sêigge; foar de moard sprong Galathea yn 'e sê en spile de wyk. It is ek opmerklik, dat de nimf by Gysbert ien fan har âlde attributen bihâlden hat; ús dichter rommet yn de foarste strofe ommers har (snie)witens en Galathea wêe sa blank as molke. Mar krekt dy molkwite kleur moat it west hawwe, dy't makke hat, dat Galathea al ier mei it harderslibben yn forbân brocht is. Yn Paulys *Real- Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, dl. VII (Stuttgart 1912), kol. 517, lêze wy: „Der Name, vom milchweißen Schaum des Meeres herzuleiten, muß schon früh dazu veranlaßt haben, in volkstümlicher Etymologie die Nereide vom Meer zu lösen und in Beziehung zum Milchreichtum der Herden ... und zur Viehzucht zu bringen". Hwat dat oanbilanget, is der dus tsjin Kalma syn útliz net folle yn to bringen.

In ding dat jin wol noch opfalt yn it fers is de nammetrits yn de lêste strofe: „Wa't den eack wezze mey, Dy Galathæe stjoert wey, Om Tethijs, Pluto' of Rhëa" . . . Ik moat earlik sizze, dat ik mei dy rigels oan bin: as Galathea it fjildlibben fortsjinwurdiget - lit ús dat dus oannimme - dan sille dy trije figuren dochs ek wol as personifikaesjes fan de ien of oare libbenssfear bidoeld wêze. Hwat Tethys oanbilanget, dy ha wy al metten, dy jowt gjin swierrichheit; hja is in sênimf en kin dus it sêmanslibben simbolisearje. Mar Rhea? Hja is de dochter fan Uranos en de ierdegoadinne Gaia, it wiif fan Kronos, de mem fan Zeus. Hja wurdt, sa dogge de mythologyske wurdboeken ús troch, mei Kybele lykset en is faek fan Gaia slim to ûnderskieden en fan Kybele lêse ik, dat har kultus in orgiastysk-ekstatysk karakter hie. Soe Gysbert dêr miskien op doeld hawwe? Lit er syn frijer ienfâldich sizze: ik nim de kalme, soune leafde, dy't myn boerske nimf my jowt, foar kar boppe de wylde, dy't Rhea biedt? Mar hoe sit it dan mei Pluto, dat ommers in manskeardel is, de kening fan 'e ûnderwrâld, dy't fan de Cyclopen in ûnsjenber meitsjende helm krige hie; hy past dochs hielendal net yn dat rychje? Fansels, men soe oan de fragen, dy't dy nammen by jin oproppe, ûntkomme kinne troch de ûnderstelling, dat Gysbert dat allegearre sa lyk net witten hat, mar soks is min oan to nimmen. Hy kwattele der net samar hwat hinne; dêr wie er in to great en biwust kunstner ta. Hy hat krekt witten hwat er die en dy nammen hawwe in bitsjutting, dy't wy ûntriedselje moatte.

Sneupend nei dichters, dy't deselde of sahwat deselde stoffe bihannele hawwe, ûntdiek ik meijertiid in Cornelis Stribee, in suver ûnbikend dichter, dy't yn it

Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek net neamd wurdt, al is er in like bitûft ferseskriuwer as guon oaren, dy't der wol yn opnommen binne. Yn Van der Aa kriget er trije rigels, it plak nedich om troch to dwaen dat er auteur is fan de bondel: *Chaos ofte Verwerden Clomp; In-houdende verscheyde vermakelijcke Lietjes; tot lust, ende vermaeck, van de vrolijke Jeugt*. Sa goed as ik neigean koe, is der allinne in twadde forbettere printinge, to Dordrecht by Jan Canijn yn 1643 útkommen, fan oerbleaun. Dêryn fine wy op s. 27 it fers: *Van den wreden Herder Poliphemus Voyse, Belle bersieeres Ian Peetre*, dat ik hjir folslein ôfprintsje om in forliking fan Gysbert syn Galatheaers mei Stribee sines mooglik to meitsjen.

1. Poliphemus aen de Stranden
Voelde brande
Sijn wreet hert/ in heete Min;
Met een Seyssem hij hem scheerde.
En hy keerde
Met zijn een-oogh 't Zeewaert in.
2. Seven-mael sagh hy rontomme
Is gheklommen
Op een hooge Rotz aen Zee?
Daer hy op syn ruys-pijp neurde
Hoe hy treurde
Om zijn nimphje Galathee
3. Galthee heeft hy gesongen
Sal den jonghen
Poliphemeus noyt zijn brant
Met zijn water-Nimph verkoelen/
Moet ick voelen
Dat den Aethna my vermant.
4. Galathee komt doch wat nader/
Denckt myn Vader
Is in Zee-Godt onbevreesd:
Voor Jupijn noch voor zijn Donder
(Ist geen wonder?)
Ben ick noyt vervaert geweest.
5. Galathee braveert de Werelt
Geen beperelt
Is soo eel/ noch ghy Jupijn/
Sy is blosender als Flora
Trots Aurora/
Klaerder als een Christalijn.
6. Wt u Oogjens Paragonne
Haelt de Sonne
Hare schijnsel diese geeft/
Ghy verdooft de gulde Mana:
Ja Diana
By u schoonheydt niet en heeft.
7. Dus myn schoone Galathea
Oogt mijn Vee na
't Geen de Cycloops Bergen deekt.
En myn Knods bedwingt de landen/
En de Sanden
Alsoo wijt ons Landtschap streckt.

8. Ick heb (o Godin volwaerde)
In mijn Gaerde
Al de vruchten Pomonee;
Daer ick op myn Pijp sal spelen/
En soo quelen
Aengenameer dan Orphee.
9. Ghy seght ick heb maer een Ooge/
Siet om hooge
Phebus heeft er oock maar een;
Sonder dien was Aerd' en Hemel/
En 't gewemel
Van de Sterren noyt en scheen
10. Noyt hiel hy zijn Oog uyt 't Westen/
Dan ten lesten
Keerden hy hem reasend'om'
Om sijn Galathees beminde
Te verslinden/
Gaf een yselijck gebrom
11. Van dit grouwelijck nae botsen
Spleet de Rotsen
Van den Bergh Aethna heel;
Galathee die teeg aen vluchten/
Doch het suchten
Was tot Acis achterdeel.

Men freget jin fansels ôf: soe Gysbert dat fers ûnder de eagen hawn hawwe? Ik wol net leauwe, dat soks út de forliking fan beide fersen to biwiizjen is, al binne der wol guon mienskiplike eleminten. Mar it hat dochs wol eigenskip. Jowt Gysbert net by syn Lân-geane, dy't ein 1645 of 1646 skreaun wêze sil, in pear jier dus nei it útkommen fan Stribees bondel, as wize *Polijphemus aen de strande* op? Fansels, hy kin it liet hjir of dêr sjongen heard hawwe, mar it is bêst mooglik, dat er dy tekst, dy't tusken heakjes ek troch Van Duyse ôfprinte wurdt (sj. Jacob Jansen, *Gysbert Japicx' lieten*, s. 85), lêzen hat yn Stribee syn *Chaos*, dêr't sa't ik sein haw, de twadde printinge yn 1643 fan forskynd wie. Tinearsten soe ik oannimme wolle, dat de bitûfte rimer Stribee koart foar 1643 op in Frânske meldij, de *Voyse belle Bersieeres*¹ (sic), in Hollânske tekst makke hat, *Polijphemus aen de strande*, dy't Gysbert út de bondel *Chaos* kennen leard hat.

Mar wy kinne noch in stapke fierder gean. Gysbert hat syn *Herders ljeafde* dichte op 'e meldij *Treurt edel huys Nassauw* en de tekst fan dat liet, dichte op 'e wize *Adieu mijn Lamm'ren al*, stiet ek yn 'e bondel (s. 169); hy folget hjirûnder:

1. Treurt Edel Huys Nassouw/
En klaeght met herten rouw/
Omdat de doot verslinde
Graaf Willems eygen Soon;
Die hy meerder beminde
Als een Koninghs Kroon.

1 F. van Duyse, *Het oude Nederlandsche lied: Wereldlijke en Geestelijke Lieder en uit vroegeren tijd ...* ('s Grav., Antw. 1903/08) jowt as voys *Belles Barsiters Joan Patro!* De tekst hat er út 'e *Delfschen Helicon*, 49en druk, Amst. 1729.

2. Ach! Edel jonge Graef/
 Die/ als de minste slaef
 Sloegh tegen syn vyanden;
 Een ongeluckigh Loot
 Dat syn kraght kwam ontmanden.
 Was d'oorzaeck van sijn doot.
3. Doen hy de schoot ontfingh
 Viel desen Jonghelingh
 Heel moedeloos ter Aerden/
 Waer op dat yder riep:
 Slae hem dood ghy Spaengjaerden/
 Voort yder tot hem liep.
4. s'Hebben hem getracteert/
 En soo gemarteliseert
 Met slagen/ en met steken/
 Tot dat sijn Edel bloedt
 Quam ten wonde uyt leecken/
 Klagend'in overvloedt.
5. Ach! in de Bloem uw's deught
 En in u Lentens Jeught
 Most ghy Bellona smaecken.
 U Vader weet ick sal
 Tot de wraeck wel geraken
 Van u te droeven val.
6. U Ziel rust in de Heer/
 U Rif (tot Hollands eer)
 Sal steeds de Faem verciereren;
 U Hooft sal zijn bekranst
 Met veel groene Lauwerieren
 Door uwen Naem beglanst.
7. En op u Graf sal staen
 Venus/ met druck belaelen:
 Schijnend' op Mars te schelden.
 Bellona spreecktse toe/
 Vraeght waerom datse velden
 Dees'dat haer treuren doe.
8. Waer op dan Atrops spreekt:
 Zijt hierom niet verbleekt/
 Tis het beschick der Goden;
 Sijn uren zijn ten ent/
 Gode heeft hem ontboden
 In d'hooge Hemels Tent.

Wy sjogge dat dat fers slacht op in histoarysk barren, de dea fan Greve Willem syn "eygen Soon", dy't troch in fijânlike kûgel troffen en troch de Spanjoalen slim tramtearre waerd. Hwa kin dat west hawwe? Ik ha der om socht en ik leau sizze to kinnen dat wy hjir to meitsjen hawwe mei in roufers op 'e dea fan greve Crato fan Nassau-Saarbrücken, dêr't it *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* ús it folgjende oer fornijt:

„Crato, graaf van Nassau-Saarbrück, geb. 7 April 1621, gest. te Rees 25 Juli 1642, oudste zoon van Wilhelm Ludwig, graaf van Nassau-Saarbrück, en Anna

Amalia, markgravin van Baden-Durlach. Hij diende na de verwoesting van het land van Saarbrück onder prins Frederik Hendrik in de Nederlanden en was verloofd met een dochter van graaf Willem van Nassau, den veldmaarschalk. Ongewapend by Orsoy met een bende ruitery uitgereden, werd hij bij een overval doorschoten en stierf den volgenden dag. Hij werd te Heusden begraven.

Zie: Vorsterman van Oyen, *Het vorstenhuis Oranje-Nassau* 60; Aitzema, *Saken van Staet en Oorlog* II, 866".

Wy hawwe dus 25 july 1642 as terminus post quem. Nei dy datum is Stribees roufers ûntstien en dus moat ek Gysberts "Herders Ijeafde to Galathæa" nei dy datum ûntstien wêze: de *Herders Ijeafde* is uteraerd jonger as it fers, dêr't yn 'e titel nei forwiisd wurdt. Wy moatte sa wol ta it bislút komme, dat Kalma syn opfetting oer de datearring ûnkrekt west hat: hy set it yn 'e Wytmarsumer tiid, dus yn 'e jierren foar 1637. Hwerom? Omdat men in fers, dat de lof fan it lân bisjongt, allicht net skriuwt, as men sels yn 'e stêd wennet, wol er hawwe. It argumint liket swak. Jo kinne it ek oarsom sizze, just as men yn 'e stêd libbet, hat men oanstriid om it lân "yn top to tillen". Wy moatte dêrby bitinke, dat yn Gysbert syn tiid, ik leau wol sizze to meijen, tsientallen dichters fersen skreaun hawwe, dy't dat thema bihannelen en fierwei de measten fan harren sille wol stedtsjers west hawwe; hieltyd wer komt men fersen tsjin, dêr't it lân yn 'e persoan fan in harderinne of lannimf hulde dien wurdt. My tinkt, dat de *Herders Ijeafde to Galathæa* op syn minst fiif, seis jier letter ûntstien is as Kalma tocht. Syn wurkwize om forbân to lizzen tusken it libben fan 'e dichter en syn ferskunst gyng dizkear net op en dy sil ek yn oare gefallen wol ris ta forkearde útkomsten laet hawwe, ha'k soarch.

G. N. Visser.